

Nog bestaande en verdwenen monumenten op munten van keizer Traianus (98-117)

Marcus Ulpius Traianus werd waarschijnlijk op 18 september 56 in Italica (Sevilla) geboren. Deze Spanjaard van geboorte stamde uit een familie die onder de Flavii een politieke en militaire carrière had opgebouwd. Traianus was militairtribuun in Syrië tijdens de strijd tegen de Parthen; hij vocht ook aan de Rijn en de Eufraat en verwierf zo naam bij de soldaten. In 91 werd hij consul en om een opstand van de pretorianen te voorkomen, werd hij door keizer Nerva (96-98) in 97 geadopteerd en kreeg de rang van Caesar. Drie maand later stierf Nerva en Traianus werd Imperator Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus.

Hij was de eerste Romeinse keizer die buiten Italië was geboren.

Traianus liet munten van alle gekende types en waarden slaan, zowel in goud, zilver als brons. Op het einde van de Dacische oorlogen was er als oorlogsbuit een aanzienlijke hoeveelheid goud en zilver. Omdat er meer goud dan zilver in omloop kwam, verminderde de waarde van het goud ten opzichte van het zilver. Om de standaard van 1 aureus = 25 denarii, 1 denarius = 4 sestertii en 1 sestertius = 4 assen te behouden, werd Traianus gedwongen het zilveragehalte in de denarius te verminderen van ca. 90-95 % naar ca. 80-85 % zonder het gewicht te veranderen. Alle munten volgens de Romeinse standaard werden in Rome zelf geslagen, daarnaast werden er in de provincies ook meer lokale munten geproduceerd: zware bronzen drachmes en tetradrachmes in Alexandrië, zilveren cistophoren in Pergamon en Ephese, en mooie tetradrachmes in Tyrus.

Traianus (98-117), billon tetradrachme, Alexandrië (Egypte), 24-25 mm 11,3 g.

Voorzijde: gelauwerde buste van Traianus naar rechts, daarvoor ster. AYT TPAIAN CEB ΓΕΡΜ ΔΑΚΙΚ (Aut[okrator] Traian[os] Seb[astos] Germ[anikos] Dakik[os])

Keerzijde: Agathodaimon als slang naar rechts met skhent (= kroon van Opper- en Neder-Egypte), gevleugelde Kerykeion (= caduceus) links en korenaar rechts. ΛΙ - Ζ (= regeringsjaar 17 = 113-114 n.C.).

Kampmann/Ganschow – (nr 27.370 voor regeringsjaar 15 (LIE) = 111/112)

Traianus liet ook munten slaan met de beeltenis van zijn vrouw Plotina (?-122?), zijn zuster Marciana (48-112) en haar dochter Matidia (?-119), zijn vader Marcus Ulpius Traianus (Traianus Pater ?-voor ca. 100) en ter nagedachtenis van zijn adoptievader Divus Nerva.

Plotina, echtgenote van Traianus, keizerin 105-122.

Denarius, Rome, 112-117, AR, 19 mm 3,10 g.

Borstbeeld met diadeem naar rechts – PLOTINA AVG IMP TRAIANI

Marciana, zuster van Traianus.

Denarius, Rome, 112-117 (postuum), AR, 19 mm 4,1 g.

Borstbeeld naar rechts met uitgewerkt kapsel met maanvormige diadeem – DIVA AVGVSTA MARCIANA

Matidia, dochter van Marciana, nicht van Traianus.

Denarius, Rome, 112, AR, 19 mm 3,18 g.

Borstbeeld naar rechts met uitgewerkt kapsel met juwelen – MATIDIA AVG DIVAE MARCIANAE F

Traianus (98-117), aureus, Rome, 115, AU, 19 mm 7,27 g.

Voorzijde: gelauwerde en gedrapeerde buste van Traianus naar rechts.

IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P (Imp[erator] Traiano Aug[ustus] Ger[manicus] Dac[icus] P[ontifex] M[aximus] Tr[ibun]icitas P[otestas] Co[n]s[ul] VI P[ater] P[at]riae)

Keerzijde: gedrapeerde buste van Traianus' vader naar rechts. DIVVS • PATER TRAIANVS

RIC II 764, Kampmann 28.1.

TRAIANUS DE BOUWHEER

Naast veldheer was Traianus ook verantwoordelijk voor de uitvoering van een groot aantal openbare werken.

De Portus Traiani

Hij liet een zeshoekige haven aanleggen in de streek van het huidige Fiumicino (nu de Lago Traiano). Dit was ongetwijfeld een van de belangrijkste projecten die er voor Rome werden ondernomen. Omdat de capaciteit van de bestaande haven gebouwd onder Claudius ontoereikend was zorgde de nieuwe haven voor een verbeterde voedselbevoorrading. De architect was Apollodorus van Damascus (55-130) en de werken liepen van 100 tot 112. De zeshoekige zijden maten elk 358 m en de diepte bedroeg 5 m; de haven had een oppervlakte van 32 ha en had 2000 m kade.

De haven van Claudius en van Traianus in de 2de eeuw

Sestertius, Rome, 115-116, AE, 34 mm 25,2 g.

Voorzijde: gelauwerde buste van Traianus naar rechts. IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Keerzijde: de haven van Traianus. PORTVM TRAIANI – S C.

RIC II 632, Kampmann 27.110

Er werd een kanaal gegraven naar de Tiber om overstromingen van deze laatste af te leiden en ook een verbinding naar Ostia met een dubbele geplaveide weg. Traianus liet ook de haven van Ancona verbreden. Een andere verwezenlijking was een serie drainagewerken in de Agro Pontino met landwinning op de moerassen; hiervan is er echter niets op munten afgebeeld.

De Aqua Traiana

Tijdens de regering van Traianus, tussen 109-117, werden de aquaduct 'Aqua Traiana' en de baden (Thermae Traiani) gebouwd. De Aqua Traiana had een lengte van 59 km; het water kwam van het huidige Braccianomeer ten Noorden van Rome.

Sestertius, Rome, 111, AE, 33 mm 23,6 g.

Voorzijde: gelauwerde buste van Traianus naar rechts. IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Keerzijde: de genius van de Aqua Traiana neergevlijd naar rechts, een elleboog rust op een kruik waaruit water vloeit, in de rechterhand een rietstengel; alles onder een booggrot. SPQR OPTIMO PRINCIPI. In exergue S AQVA TRAIANA C.

RIC II 463, Kampmann 27.107

De Via Traiana

De Via Traiana werd in 109 aangelegd als uitbreiding van de Via Appia naar Beneventum en verbond Brindisi met Rome door een kortere route via Canusium (Canosa di Puglia) en Butuntum. Ter gedenking van de bouw van de Via Traiana werd in Beneventum de Boog van Traianus opgericht.

Denarius, Rome, 112-117, AR, 19 mm 3,0 g.

Voorzijde: gelauwerde buste van Traianus naar rechts. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Keerzijde: Via Traiana neergevleid tegen een rots, hoofd naar rechts, houdt met rechterhand een wiel vast steunend op een knie. SPQR OPTIMO PRINCIPI. In exergue VIA TRAIANA.

RIC II 266, Kampmann 27.60

Pauselijke staat, Clemens XII (1730-1740). Type: Standaard circulatiemunt (30 Baiocchi = 1 Testone = 3/10 Scudo) – 1736, AR 0,917, 31 mm 8,4 g.

Voorzijde: Wapenschild van Clemens XII

Keerzijde: herdenking van de herstelling van de Via Traiana
COMMODITAS VIARVM REDVX

In exergue MDCC XXXVI

Triomfbogen

*De boog van Traianus in Beneventum
Opgericht ter herinnering aan de
Via Traiana – 109 n.C.*

*De triomfboog te Ancona
Opgericht ter herdenking van de
overwinning tijdens de 2^e Dacische
oorlog 105-106 n.C.*

De triomfboog van Traianus voor de overwinning tijdens de 1^e Dacische oorlog, opgedragen aan Jupiter Optimus Maximus (102), werd ook op een munt afgebeeld.

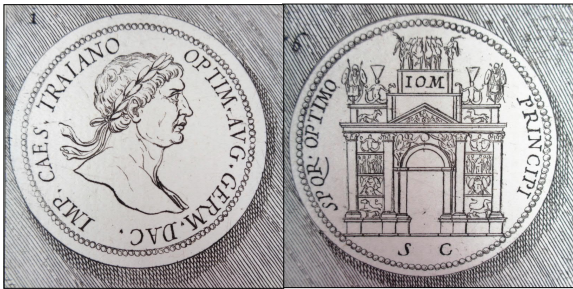
Sestertius, Rome, 103-104. AE, 33 mm 20,8 g.

Voorzijde: gelauwerde buste van Traianus naar rechts IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Keerzijde: rijkelijk versierde triomfboog; in het paneel boven IOM (Iovi Optimo Maximo – bijna onleesbaar op de foto) SPQR·OPTIMO PRINCIPI. In exergue S C.

RIC II 572, Kampmann 27.118

Kopergravure van Pietro Santi Bartoli (1635-1700).

Uit: I disegni originali della Colonna Traiana, met tekst van Giovanni Pietro Bellori en uitgegeven door Giovanni Giacomo de Rossi. Rome 1672.

Forum Traiani

Traianus gaf in 107 de beroemde architect Apollodorus van Damascus de opdracht om met de bouw en inrichting van een nieuw forum te beginnen. In 112 werd het geopend om de verovering van Dacië te vieren; het forum werd met de oorlogsbuit gefinancierd. Het complex werd echter pas voltooid in het jaar 143.

Aureus, Rome, 113, AU, 19 mm 7,04 g.

Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde en geharnaste buste van Traianus naar rechts IMP TRAIANVS AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Keerzijde: façade van Traianus' Forum, gevormd door 6 zuilen; centrale ingang, 4 niches met beelden; op het dak frontale quadriga tussen 3 beelden aan elke kant. In exergue FORVM TRAIAN.

RIC II 257, Kampmann 27.12.

Kopergravure van Pietro Santi Bartoli (1635-1700).

Het forum bestond uit 5 delen:

- Het grote plein met in het midden het ruitersstandbeeld van Trajanus. Het plein was aan drie zijden omgeven door colonnades. Hier was een groot fries opgesteld waarop de Dacische oorlog stond uitgebeeld.
- De Basilica Ulpia, een grote vijfbeukige basilica die gebruikt werd voor de rechtspraak.
- Een Griekse en een Latijnse bibliotheek aan de achterzijde van de Basilica Ulpia.
- De beroemde Zuil van Trajanus: deze stond tussen de bibliotheken in en kon vanaf de eerste etage van de basilica bezichtigd worden.
- De Tempel van Trajanus: deze werd na de dood van de keizer als laatste bouwwerk door zijn opvolger Hadrianus aan het forum toegevoegd.

De resten van het Forum Traiani

Het ruiterstandbeeld van Traianus

Denarius, Rome, 112-114/115, AR, 19 mm 3,35 g.

Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Keerzijde: ruiterstandbeeld van Traianus naar links met speer en kleine Victoria in de hand SPQR OPTIMO PRINCIPI

RIC II 291, Kampmann 27.61.16

De Basilica Ulpia

De basilica mat over de ganse lengte ongeveer 170 m en de totale breedte was ca. 50 m verdeeld over een centrale beuk en 4 zijbeuken. De inkomhal werd omgeven door een dubbele rij zuilen (96 in totaal) waarschijnlijk uit witte of gele marmer in Corinthische stijl. De basilica was ook bekend in de oudheid voor de vergulde bronzen dakpannen, o.a. door Pausanias aangehaald: “waard gezien te worden, niet enkel voor de algemene schoonheid, maar vooral voor het bronzen dak”.

Sestertius, Rome, 112-114, AE, 32 mm 21,27 g.

Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Keerzijde: façade van de Basilica Ulpia, de hoofdingang met dubbele zuilenrij, op het dak gebeeldhouwde fries met frontale quadriga en ruiters aan elke zijde SPQR OPTIMO PRINCIPI. In exergue BASILICA VLPPIA / S C
RIC II 616, Kampmann 27.108

Kopergravure van Pietro Santi Bartoli (1635-1700).

De Zuil van Traianus

De zuil van Traianus is één van de meest herkenbare monumenten in Rome. Hij werd gebouwd om de Dacische oorlogen van Traianus te gedenken en was klaar in 113. De gebeeldhouwde ca. 200 m lange fries die in een spiraal om de kolom loopt, illustreert de veldtochten van Traianus in Dacië van 101-102 en 105-106 en bevat ca. 2500 figuren. De keizer zelf tussen zijn soldaten komt 59 keer voor.

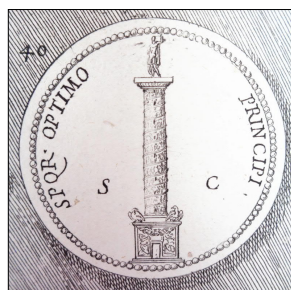
De 29,78 m hoge zuil bestaat uit totaal 29 blokken marmer met een doorsnee van 3,70 m: 8 voor de basis, 19 voor de zuil zelf en 2 voor de top, met een gewicht van 55 tot 77 ton per stuk. Binnenin is een wenteltrap van 185 treden die naar het platform boven op de zuil leidt. Er zijn 43 nauwe gleuven aangebracht voor de lichtinval. De hoogte van het fries loopt op van 90 cm aan de onderkant tot 1,25 m bovenaan. De fries was eertijds volledig polychroom.

De zuil stond oorspronkelijk tussen de Griekse en de Latijnse bibliotheek en de Basilica Ulpia in het noorden van het Forum Traiani.

*Een deel van de fries van de zuil van Traianus in de huidige toestand
en een polychrome reconstructie van een ander deel.*

Denarius, Rome, 113-114, AR, 19 mm 3,06 g.

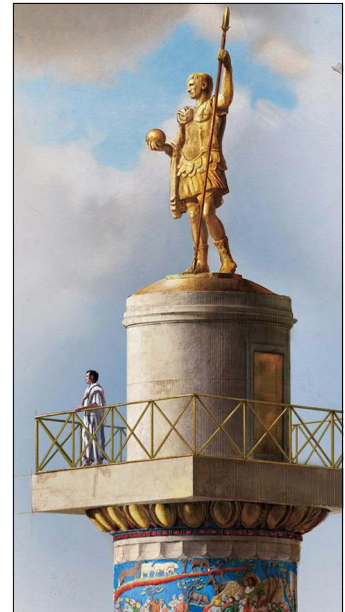
Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP TRAIANO AVGER DAC P M TR P COS VI P P.

Keerzijde: zuil van Traianus met beeld van de keizer bovenop, 2 arenden aan de basis en onderaan de ingang SPQR OPTIMO PRINCIPI

RIC II 292, Kampmann 27.62

Rechts de kopergravure van Pietro Santi Bartoli (1635-1700).

Het originele beeld van Traianus dat op de top van de zuil stond, is verdwenen in de middeleeuwen. In 1587 liet paus Sixtus V (1585-1590) er een bronzen beeld van Sint-Petrus op zetten, gemaakt door de beeldhouwers Leonardo Sormani (ca. 1551-ca. 1590) en Tommaso della Porta (ca. 1550-1606). De uiteindelijke vorm waarin het brons voor het beeld werd gegoten, was van Bastiano Torrigiani (?-1596).

Reconstructie van de top van de zuil met het beeld van Traianus.

De Mercatus Traiani

De oostelijke zijde van het Forum Traiani werd ingenomen door de Mercatus Traiani, waarschijnlijk een combinatie van overdekte markt en burelen voor de keizerlijke administratie.

Het Circus Maximus

Het Circus Maximus gaat terug tot de tweede helft van de 6^e eeuw v.C. en werd tijdens de regering van de koningen Tarquinius Priscus en Tarquinius Superbus gebouwd in hout. Caius Julius Caesar liet de eerste stenen structuren bouwen en gaf het in 46 v.C. de definitieve vorm. Na een brand werd het Circus Maximus gerestaureerd en afgewerkt door keizer Augustus (63 v.C.-14 n.C.), die er een obelisk van Ramses II uit Egypte aan toevoegde (Paus Sixtus V (1585-1590) liet de obelisk verplaatsen naar de Piazza del Popolo). Er werden nog meer restauratiewerken uitgevoerd onder de keizers Tiberius (14-37) en Nero (54-68). In 81 werd er door keizer Titus (79-81) een triomfboog bijgezet. Na een zeer ernstige brand onder keizer Domitianus (81-96) werd het Circus Maximus tijdens zijn regering herbouwd; het werd pas afgewerkt onder de regering van keizer Traianus in 103.

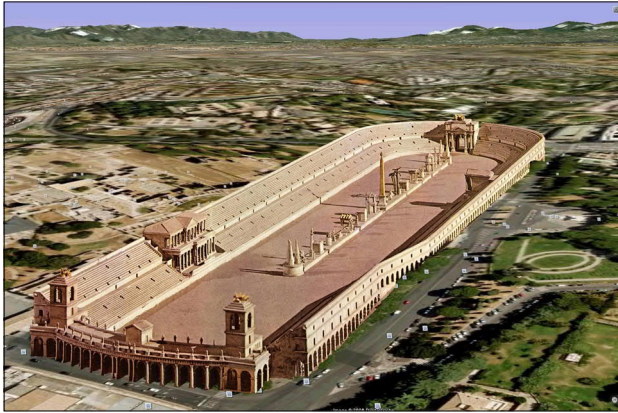
Het merendeel wat men nu nog aan restanten kan zien, dateert uit de tijd van Traianus. Door latere keizers werden nog restauraties aangebracht. De laatste wedstrijden in het Circus Maximus werden in 549 door Totila (?-552), de koning van de Ostrogoten, georganiseerd.

Sestertius, Rome, 103-104, AE, 34 mm 26,5 g.

Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP CAES AVG GER DAC NERVAE TRAIANO P M TR P COS V P P

Keerzijde: zicht op het Circus Maximus SPQR OPTIMO PRINCIPI / SC

RIC II 571 (variant),
Kampmann 27.117

Boven een reconstructie van het Circus Maximus, onder de huidige toestand.

De Brug over de Donau

De brug werd tussen 103 en 105 gebouwd door de architect Apollodorus van Damascus. Traianus liet de brug bouwen om een bevoorradingsroute te hebben voor de Romeinse legioenen die vochten tegen de Daciërs. Ze was gesitueerd aan de oostkant te Dobreta (Roemenië) en aan de overkant in Kladovo (Servië). De brug werd gebouwd op een plaats waar de Donau 800 m breed was; ze had een lengte van 1135 m, de hoogte boven het water was ca. 19 m en de breedte bedroeg 15 m. De 20 pijlers uit baksteen, mortel en pozzolana (vulkanische as, mortel met pozzolana was het Romeinse equivalent van beton) stonden op

38 m van elkaar en waren 45 m breed. Aan elke kant van de brug was een militair kamp, zodat men enkel passerend door een Romeins kamp de brug kon oversteken. Gedurende de bouw van de brug werd de rivier waarschijnlijk tijdelijk afgeleid.

De brug werd in 270 verwoest door keizer Aurelianus (270-275), nadat hij zijn Romeinse troepen terugtrok uit Dacië. De pijlers bleven wel bestaan; de restanten van alle 20 waren in 1856 nog te zien toen het water in de Donau zeer laag stond. In 1906 besloot de Internationale Commissie van de Donau dat twee van de pijlers moesten worden afgebroken omdat ze het scheepvaartverkeer hinderden. Tegenwoordig zijn er onder water nog maar 12 pijlers te vinden, de overige zijn waarschijnlijk door de stroming van het water verdwenen. Alleen de restanten van de eerste pijlers zijn op de beide oevers nog bovengronds te zien.

Sestertius, Rome, ca.104-107, AE, 33 mm 25,59 g.

Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Keerzijde: gebogen brug met enkele overspanning met 7 palen over de Donau; enkelvoudige bogen aan beide uiteinden bekroond met beelden.

Rechts een bootje op de rivier. SPQR OPTIMO PRINCIPI. In exergue S C.

Opmerking: volgens sommige auteurs (zie Stoll) zou het eerder een brug over de Tiber i.p.v. de Donau zijn.

RIC II 569, Kampmann 27.116

De brug over de Donau op de zuil van Traianus.

Reconstructie van de brug over de Donau.

De tempel van Traianus

As, Rome, 107-108, AE, 27,67 mm 8,19 g.

Voorzijde: gelauwerde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Keerzijde: de tempel van Jupiter Victor SPQR OPTIMO PRINCIPI / S C

RIC II 577 var., Kampmann 27.119

De keerzijde van bovenstaande munt toont de tempel van Jupiter Victor, de schenker van de overwinning die zich op de Palatinus bevond. Volgens Livius (ca. 59 v.C.-17 n.C.) was de tempel door de dictator Quintus Fabius Maximus Rullianus in 295 v.C. toegezegd tijdens de slag van Sentinum tegen de Samnieten (Livius X.29.14, 18). Hij werd redelijk snel gebouwd en ingewijd tijdens de Iden van april (13) van 294 of 293 v.C. Waarschijnlijk werd de tempel tijdens de grote brand van Rome in 64 zwaar beschadigd of zelfs vernield, maar werd tijdens de regering van keizer Domitianus gerestaureerd. Waarom Traianus deze tempel op zijn munten heeft gezet, is niet duidelijk: hij heeft hem noch gerestaureerd noch verfraaid. Waarschijnlijk werd hij afgebeeld om zijn recente overwinningen kracht bij te zetten.

De tempel was een imposant gebouw met een octastyle façade in Korinthische stijl. Aan beide zijden waren er zuilen, in het midden een trap die leidde naar een groot beeld van Jupiter Victor. Tijdens de regering van keizer Elagabalus (218-222) werd de tempel toegewijd aan Sol El Gabal en later onder keizer Severus Alexander (222-235) toegewijd aan Jupiter Ultor.

Dupondius, Rome, 103-111, AE, 30 mm 12,3 g

Voorzijde: gekroonde, gedrapeerde buste van Traianus naar rechts IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P

Keerzijde: de tempel van Jupiter (Victor) Capitolinus SPQR OPTIMO PRINCIPI / S C

RIC II 575, Kampmann 575

Kopergravure van Pietro Santi Bartoli (1635-1700)

Apollodorus van Damascus (ca. 50-130?)

Apollodorus werd omstreeks het jaar 50 in Syrië geboren. In 97 werd hij door Trajanus aangesteld als zijn officiële architect. Buiten Rome realiseerde hij de aanlegsteiger van Ancona en de boog van Traianus evenals de triomfboog van Traianus in Benevento. Ook de brug over de Donau, zoals hierboven reeds beschreven, werd volgens zijn plannen gebouwd.

Het was echter in Rome waar Apollodorus zijn talent tot uiting kwam: gans het Forum Traiani met de Basilica Ulpia en alle gebouwen errond, alsook de zuil van Traianus. Op de flank van de Quirinaal, naast het Forum Traiani, werd de Mercatus Traiani gebouwd en op de heuveltop van de Oppius de termen; vandaag bevinden zich daar nog de resten van het Circus Maximus.

Keizer Traianus maakte ook gebruik van Apollodorus als militair-ingenieur voor zijn oorlogen tegen de Daciërs (101-106). Naar aanleiding hiervan schreef Apollodorus de Poliorketika (*Πολιορκητικά*), een verhandeling over de constructie van belegeringsmachines.

Na de dood van Trajanus in 117 zette hij zijn werk verder onder keizer Hadrianus. Hij zou in 130 zijn verbannen en later op valse beschuldigingen ter dood veroordeeld zijn, alhoewel dit verhaal betwist wordt.

Jenny Van Rompuy & Ronny Martens

Literatuur

- Bellori, G.P. (1672) I disegni originali della Colonna Traiana, uitg. G. G. de Rossi, Roma
- Bennett, J. (2006) Trajan. Optimus Princeps, Routledge, London & New York
- de Waele, F. J. (1976) Marcus Ulpius Traianus. Veldheer, bouwheer, rijksheer, N.V. Scriptoria, Antwerpen
- Depeyrot G. (2014) Monnaies romaines: Histoire et vie d'un empire, Editions Archéologie Nouvelle, Lacapelle-Marival, France
- Focus Storia nr 132 (ottobre 2017) Apollodoro, L' archistar di Roma
- Kampmann U. (2011) Die Münzen der römischen Kaiserzeit, Battenberg – Gietl Verlag, Regenstauf
- Kampmann U. & Ganschow, T. (2008) Die Münzen der römischen Münzstätte Alexandria, Battenberg – Gietl Verlag, Regenstauf
- Leoni D. (2009) The coins of Rome: Trajan, Verona
- Mattingly, H. & Sydenham, H.A. (1926) The Roman Imperial Coinage Vol. II Vespasian to Hadrian, London (= RIC II)
- Stoll, R. (2000) Architektur auf Römischen Münzen, Trier

Website

<https://www.livius.org/articles/person/apollodorus-of-damascus/>